

УДК 371.13:17.022.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-53-56

ДУБІНКА Микола –

доктор педагогічних наук, доцент,
в. о. декана факультету освітніх наук та мистецтв
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>
e-mail: m.m.dubinka@cuspu.edu.ua

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті здійснено ґрунтовне теоретико-методологічне обґрунтування науково-дослідницької діяльності як потужного засобу формування морально-етичної позиції майбутнього вчителя. Розкрито актуальність досліджуваної проблеми в умовах сучасної системи педагогічної освіти, яка вимагає не лише фахової підготовки, але й високого рівня моральної відповідальності, академічної доброчесності, етичної саморефлексії. Підготовка вчителя в XXI столітті неможлива без системного розвитку його моральної культури, яка визначає успішність виховної діяльності та педагогічного впливу на здобувачів освіти.

У статті представлено аналіз наукових джерел, які засвідчують важливість морально-етичного компонента в підготовці педагогів. Узагальнено вітчизняні та зарубіжні підходи до формування моральної позиції через залучення студентів до наукової роботи, зокрема участь у наукових гуртках, проблемних групах, написання наукових статей, участь у конференціях. Окрему увагу приділено соціальному аспекту формування етичної свідомості – волонтерській практиці, яка допомагає розвивати емпатію, гуманізм, альтруїзм, навички співпраці та громадянської відповідальності. Проаналізовано також значення академічної доброчесності як умови розвитку моральної культури майбутнього вчителя, що формує в нього здатність діяти чесно, дотримуватися етичних принципів у професійній діяльності.

У статті наголошено на ролі рефлексії як внутрішнього механізму морального самовдосконалення педагога, здатного критично оцінювати свої вчинки, ставлення до здобувачів освіти, дотримання етичних норм у професійній взаємодії. Висвітлено потенціал науково-дослідницької роботи у створенні умов для формування стійкої морально-етичної позиції, яка інтегрує цінності справедливості, гідності, академічної чесності та професійної відповідальності.

У підсумку зроблено висновок, що науково-дослідницька діяльність є не лише важливою складовою освітнього процесу у закладах вищої педагогічної освіти, а й ефективним виховним засобом, що сприяє формуванню цілісної етичної особистості педагога, спроможного діяти на засадах гуманізму, добра і справедливості в освітньому середовищі.

Ключові слова: морально-етична позиція, науково-дослідницька діяльність, педагогічна етика, академічна доброчесність, рефлексія, майбутній учитель, професійна підготовка, волонтерство, етична свідомість.

DUBINKA Mykola –

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head Dean of the Faculty of Educational Sciences and Arts
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>
e-mail: m.m.dubinka@cuspu.edu.ua

SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY AS A MEANS OF FORMING THE MORAL AND ETHICAL CULTURE OF A FUTURE TEACHER

The article presents a comprehensive theoretical and methodological justification of research activity as a powerful means of shaping the moral and ethical position of future teachers. The relevance of the studied issue is revealed in the context of the modern system of teacher education, which requires not only professional training but also a high level of moral responsibility, academic integrity, and ethical self-reflection. Teacher preparation in the 21st century is impossible without the systematic development of their moral culture, which determines the success of educational work and pedagogical influence on learners.

The article analyzes scientific sources that highlight the importance of the moral and ethical component in teacher training. Domestic and international approaches to shaping moral positions through students' engagement in scientific work are summarized, particularly through participation in research clubs, problem-based groups, writing scientific articles, and attending conferences. Special attention is paid to the social aspect of ethical awareness formation – volunteer activities that help develop empathy, humanism, altruism, teamwork skills, and civic responsibility. The importance of academic integrity is also analyzed as a condition for the development of the future teacher's moral culture, forming their ability to act honestly and adhere to ethical principles in professional practice.

The article emphasizes the role of reflection as an internal mechanism of the teacher's moral self-improvement, enabling them to critically evaluate their actions, attitudes toward learners, and adherence to ethical standards in professional interaction. The potential of research activities in creating conditions for the formation of a stable moral and ethical position is highlighted – one that integrates values of justice, dignity, academic honesty, and professional responsibility.

In conclusion, it is emphasized that research activity is not only an important component of the educational process in institutions of higher pedagogical education but also an effective educational tool that contributes to the formation of a holistic ethical personality of the teacher, capable of acting based on humanism, goodness, and justice in the educational environment.

Key words: moral and ethical position, research activity, pedagogical ethics, academic integrity, reflection, future teacher, professional training, volunteering, ethical awareness.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна система педагогічної освіти висуває підвищені вимоги до формування морально-етичних якостей майбутніх учителів. Зокрема, становлення морально-етичної культури педагогів

розглядається як одне з ключових завдань професійної підготовки у закладах вищої освіти [6, с. 450]. Це завдання передбачає не лише опанування норм професійної етики, а й розвиток у студентів стійких ціннісних орієнтирів, відпо-

відальності, здатності до саморефлексії та гуманістичного світогляду [6, с. 450-451]. Морально-етична культура педагога є фундаментом його професійної компетентності, адже рівень сформованості таких якостей, як чесність, справедливість, повага до гідності, толерантність і відповідальність, значною мірою визначає ефективність виховного процесу та авторитет учителя в суспільстві [6, с. 451].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці одноставно наголошують на важливості морально-етичного виховання майбутніх педагогів. Р. Ляшенко [6] визначає морально-етичну культуру як інтегративну якість особистості. О. Гомонюк [1] підкреслює роль педагогічної етики в професійній культурі фахівців. В. Жуков та О. Попова [5] доводять ефективність партисипативного підходу до формування моральної позиції вчителя.

О. Єжова [4] вказує на важливість наукових гуртків як інструменту етичного розвитку, а А. Денисенко [2] акцентує на ролі волонтерства у формуванні професійних якостей. О. Попадиш [6] та М. Дроботенко [3] розкривають значення академічної доброчесності в підготовці педагога. У зарубіжному контексті Т. Bretag і M. Green [8] доводять ефективність етики чеснот у вирішенні моральних дилем.

Ці дослідження підтверджують: науково-дослідницька діяльність є важливим чинником формування моральної позиції майбутнього вчителя.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі науково-дослідницької діяльності як ефективного засобу формування морально-етичної позиції майбутнього вчителя. У межах цього завдання передбачено виявлення педагогічних умов, форм і методів дослідницької активності, що сприяють розвитку етичної свідомості, професійної відповідальності та ціннісного ставлення до професії в умовах сучасної педагогічної освіти.

Педагогічна етика та моральна позиція майбутнього вчителя. Важливою складовою професійного становлення є педагогічна етика – сукупність моральних вимог і норм поведінки, що регулюють діяльність педагога та зобов'язують його відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків [1, с. 58]. Педагогічна етика належить до провідних елементів педагогічної культури, формуючи у майбутнього вчителя моральну свідомість, моральні взаємини та поведінку у відповідності до етичних норм професії [1, с. 58]. На цій основі відбувається формування морально-етичної позиції майбутнього педагога – стрижневої особистісної характеристики, що визначає його професійну діяльність. Морально-етичну позицію можна визначити як динамічне системне особистісне утворення, яке включає сукупність загальнолюдських і професійних морально-етичних цінностей, переконань, оцінок і самооцінок, моральних почуттів, етичних знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей, що забезпечують високопрофесійний рівень поведінки педагога згідно з нормами моралі та професійної етики [5, с. 29]. Отже, професійна підготовка вчителя має бути спрямована не лише на передачу

знань, але й на виховання в ньому стійких морально-етичних принципів та установок.

Науково-дослідницька діяльність у професійній підготовці. Науково-дослідницька робота студентів є важливим засобом інтеграції навчального, наукового і виховного процесів у педагогічному університеті. Дослідницька діяльність, що пронизує підготовку майбутніх учителів, сприяє розвитку у них низки компетентностей та особистісних якостей. Залучення студентів до наукових досліджень під час навчання у закладі вищої освіти підсилює єдність теорії і практики, формує творчий пошук та критичне мислення, вчить самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх результати. Зокрема, участь у дослідницьких проєктах і написання наукових робіт стимулюють у студентів розвиток таких важливих для педагога якостей, як ініціативність, відповідальність, наполегливість, уміння відстоювати власну думку та дотримуватися академічної доброчесності в процесі пошуку істини [4, с. 119]. Ці риси безпосередньо пов'язані з морально-етичним становленням особистості майбутнього вчителя, адже формують навички самоконтролю, чесності й відповідального ставлення до своєї праці.

Виховний потенціал студентських наукових гуртків. Значну роль у формуванні морально-етичних орієнтирів відіграють студентські наукові гуртки та проблемні групи, що функціонують при кафедрах. Вони слугують ефективною формою організації позааудиторної наукової роботи, яка має великий виховний потенціал. Участь у роботі наукових гуртків дозволяє майбутнім учителям зануритися у середовище професійного спілкування та співпраці, отримати досвід дотримання етики наукового дискурсу і командної взаємодії. Колективна дослідницька діяльність сприяє вихованню в студентах почуття взаємоповаги, уміння працювати за принципами академічної доброчесності у команді однодумців. Як зазначають фахівці, студентські наукові об'єднання є своєрідною "кузницею кадрів", де формується наукова культура та відповідальність молодих дослідників [4, с. 119]. Працюючи над спільними дослідницькими завданнями, студенти вчаться дотримуватися етичних норм – чесно виконувати свою частину роботи, поважно ставитися до ідей колег, коректно цитувати джерела. Таким чином, діяльність наукових гуртків інтегрує інтелектуальний розвиток і моральне виховання майбутніх учителів, готуючи їх до професійної діяльності на засадах етики та взаємоповаги.

Волонтерська діяльність як чинник морального зростання. Волонтерство студентів педагогічних спеціальностей є важливим засобом формування гуманістичних цінностей і професійно значущих рис характеру. Добровільна участь у благодійних та соціальних проєктах під час навчання розвиває у майбутніх учителів емпатію, альтруїзм, почуття відповідальності перед громадою. Досвід волонтерської роботи з дітьми, молоддю, людьми, що потребують допомоги, збагачує особистість майбутнього педагога морально, спонукаючи до проявів милосердя та терпимості у реальних життєвих ситуаціях. Наукові дослід-

ження підтверджують, що залучення студентів до волонтерської діяльності позитивно впливає на розвиток їхніх професійно важливих якостей і цінностей: формується стійка потреба допомагати іншим, уміння співпрацювати, відповідально виконувати громадянські обов'язки [2, с. 41]. У процесі волонтерства майбутні вчителі фактично реалізують на практиці принципи педагогічної моралі – доброти, турботливості, справедливості, що сприяє закріпленню цих чеснот як елементів їхньої особистої позиції. Волонтерська практика виступає школою морального зростання педагога, доповнюючи його фахову підготовку важливим виховним компонентом.

Академічна доброчесність і професійна чесність. Необхідною умовою формування етичної культури вчителя є дотримання принципів академічної доброчесності протягом навчання у закладі вищої освіти. Академічна доброчесність розуміється як сукупність етичних принципів та правил ведення освітньої і наукової діяльності (зокрема, вимоги щодо самостійності виконання робіт, недопущення плагіату, чесності при оцінюванні тощо). Засвоєння студентами цих принципів має не тільки утилітарне значення, а й глибокий виховний ефект: воно привчає майбутнього вчителя діяти чесно та відповідально як у стінах університету, так і в подальшій професійній діяльності. Дотримання норм доброчесності під час навчання формує у педагога повагу до праці інших, здатність брати на себе відповідальність за власні рішення і результати. Дослідження показують, що формування у студентів навичок академічної чесності відіграє ключову роль у забезпеченні якості їхньої професійної підготовки: дотримання принципів доброчесності підвищує рівень відповідальності учасників освітнього процесу, формує культуру навчання, атмосферу довіри і прозорості в академічному середовищі, а відтак – якісну підготовку майбутніх фахівців [7, с. 176]. Важливо, що поняття академічної доброчесності тісно пов'язане з моральними цінностями. Зарубіжні дослідники наголошують на необхідності впровадження етичних підходів у систему академічної доброчесності: зокрема, застосування принципів етики чеснот може впливати на ухвалення рішень щодо випадків порушення доброчесності, сприяючи справедливому й виховному розв'язанню таких ситуацій [8, с. 170]. Отже, формування у майбутніх учителів культури академічної чесності є складником їхньої загальної моральної зрілості та професійної етики.

Рефлексія як складова морального самовдосконалення. У процесі дослідницької та педагогічної діяльності важливу роль відіграє рефлексія – здатність критично оцінювати власні дії, думки і мотиви з точки зору етичних норм. Рефлексивні уміння допомагають майбутньому вчителю усвідомлювати етичні аспекти своєї поведінки, виявляти помилки чи упущення у взаємодії з учнями і колегами, робити правильні моральні висновки на майбутнє. Фахівці підкреслюють, що здатність до рефлексії є невід'ємною якістю ефективного педагога нарівні з професійною компетентністю: практична мудрість,

допитливість, академічна доброчесність і рефлексивність названі серед ключових якостей успішного вчителя [6, с. 90]. Виховання у студентів уміння аналізувати свої педагогічні ситуації та вчинки з позицій моралі сприяє виробленню в них внутрішніх моральних регуляторів поведінки. Рефлексія пов'язана з процесом самовиховання: зв'язуючи свої дії із професійним ідеалом вихователя, студент вчиться самостійно коригувати свою поведінку, розвиваючи такі чесноти, як справедливості, терпіння, відповідальність. Таким чином, рефлексія виступає механізмом морального самовдосконалення майбутнього вчителя, забезпечуючи перехід від засвоєння етичних знань до їхнього практичного втілення у професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Науково-дослідницька діяльність відіграє ключову роль у формуванні морально-етичної позиції майбутнього вчителя, інтегруючи професійну підготовку з розвитком духовно-ціннісної сфери особистості, сприяючи становленню таких якостей, як відповідальність, академічна доброчесність, етична рефлексія та гуманістичний світогляд. Результати аналізу доводять, що участь студентів у наукових гуртках, соціальних ініціативах і волонтерських проєктах створює ефективне середовище для морального зростання й професійної зрілості. Перспективними напрямами подальших досліджень є розробка моделей формування етичних компетентностей засобами наукової діяльності, вивчення міжнародного досвіду, створення програм з академічної доброчесності та визначення критеріїв оцінювання моральної зрілості студентів педагогічних спеціальностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гомонюк О. Педагогічна етика у структурі професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій. *Освітній простір України*. 2017. № 11. С. 58–63.
2. Денисенко А. О. Формування професійних якостей майбутніх педагогів в процесі волонтерської діяльності. *Теорія та методика виховання та навчання*. 2005. № 15. С. 38–43.
3. Дроботенко М. О. Доброчесність у професійній компетентності майбутніх вчителів: теоретико-методологічні аспекти проблеми. *Освітній дискурс*. 2025. № 53(3–4). С. 90–95.
4. Єжова О. О. Студентський науковий гурток як форма науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури. *Збірник наукових праць СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 22. С. 118–122.
5. Жуков В. П., Попова О. В. Партисипативний підхід до формування моральної позиції майбутнього вчителя. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2022. Вип. 58. С. 28–39.
6. Ляшенко Р. Формування морально-етичної культури майбутніх педагогів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 220. С. 450–453.
7. Попадич О. Формування академічної доброчесності майбутніх педагогів як складник професійної підготовки та діяльності вчителя. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка, Психологія»*. 2025. № 7. С. 176–182.

8. Bretag T., Green M. The role of virtue ethics principles in academic integrity breach decision-making. *Journal of Academic Ethics*. 2014. 12(3). Pp. 165–177.

REFERENCES

1. Homoniuk, O. (2017). Pedagogichna etyka u strukturi profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Pedagogical ethics in the structure of professional and pedagogical culture of future specialists in socioeconomic professions]. *Osvitnii prostir Ukrainy*. № 11. S. 58–63. [in Ukrainian]

2. Denysenko, A. O. (2005). Formuvannia profesiynykh yakosti maibutnikh pedahohiv v protsesi volonterstoi diialnosti [Formation of professional qualities of future teachers in the process of volunteer activities]. *Teoriia ta metodyka vykhovannia ta navchannia*. № 15. S. 38–43. [in Ukrainian]

3. Drobotenko, M. O. (2025). Dobrochesnist u profesiinii kompetentnosti maibutnikh vchyteliv: teoretyko-metodolohichni aspekty problemy [Integrity in the professional competence of future teachers: theoretical and methodological aspects of the problem]. *Osvitnii diskurs*. № 53(3–4). S. 90–95. [in Ukrainian]

4. Iezhova, O. O. (2013). Studentskyi naukovy hurtok yak forma naukovo-doslidnoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury [Student scientific circle as a form of scientific and research activity of future physical education specialists]. *Zbirnyk naukovykh prats SumDPU im. A. S. Makarenka*. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 22. S. 118–122. [in Ukrainian]

5. Zhukov, V. P., Popova, O. V. (2022). Partysypatyvnyi pidkhid do formuvannia moralnoi pozytsii maibutnoho vchytelia [Participatory approach to forming the moral position of a future teacher]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty*. Vyp. 58. S. 28–39. [in Ukrainian]

6. Liashenko, R. (2025). Formuvannia moralno-etychnoi kultury maibutnikh pedahohiv. *Naukovi zapysky* [Formation of moral and ethical culture of future teachers].

Seriia: Pedahohichni nauky. Vyp. 220. S. 450–453. [in Ukrainian]

7. Popadych, O. (2025). Formuvannia akademichnoi dobrochesnosti maibutnikh pedahohiv yak skladnyk profesiinoi pidhotovky ta diialnosti vchytelia [Formation of academic integrity of future teachers as a component of professional training and teacher activity]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity*. Seriya «Pedahohika, Psykholohiia». №7. S. 176–182. [in Ukrainian]

8. Bretag, T., Green, M. (2014). The role of virtue ethics principles in academic integrity breach decision-making. *Journal of Academic Ethics*. 12(3). Pp. 165–177. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБІНКА Микола – доктор педагогічних наук, доцент, в. о. декана факультету освітніх наук та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблема професійного самовизначення особистості в історичному вимірі; вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, теорія і практика позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBINKA Mykola – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Acting Head Dean of the Faculty of Educational Sciences and Arts of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the problem of professional self-determination of personality in the historical dimension; study of the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynskyi, theory and practice of extracurricular education.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2025 р.

Стаття прийнята до друку 22.09.2025 р.

УДК 372.2.8:811.161.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-56-62

ЗАВІТРЕНКО Долорес –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної освіти
Цentrальноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2005-4810>
e-mail: zavitrenkod@gmail.com

ОКОЛЬНИЧА Тетяна –

доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри спеціальної освіти
Цentrальноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495>
e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті визначено особливості навчання математичних уявлень у дошкільників у інклюзивному освітньому середовищі. Характеризовано: а) специфіку труднощів які виникають у процесі навчання математики; б) основні дефініції понять «математичний розвиток», «логіко-математичний розвиток», «інклюзивне навчання», «інклюзивне середовище», «старші дошкільники», «дистанційне навчання», «інноваційні технології», «дистанційне навчання». Обґрунтовано: а) актуальність проблеми навчання дітей дошкільного віку елементів математики в умовах інклюзивного освітнього середовища; б) необхідність удосконалення методів, форм і засобів при навчанні математики як однієї з основних ліній розвитку в умовах інклюзивного навчання. Виокремлено форми інклюзивного навчання. Визначено: а) мету математичного розвитку старших дошкільників у інклюзивному середовищі; б) основні напрямки роботи вихователів та батьків щодо запобігання та подолання труднощів у